שכל בירושה

בוסניה

חיו פעם שלושה אחים. עשירים הם לא היו, אבל גם לא התלוננו. כשאבא שלהם עמד למות אמר: "אני משאיר לכם בירושה שני דברים: סוסה בריאה ושכל ישר.
ואמנם הסוסה שירתה אותם היטב. הם רתמו אותה למחרשה, חרשו שדה. רתמו אותה למשדדה, שדדו את הניר. רתמו אותה לעגלה, הובילו בסתיו את היבול למחסן. ליער אחרי העצים רכבו על הסוסה, לאחו אחרי חציר, גם עליה. וכך יצאה שהסוסה הייתה החשובה שבמשק שלהם והשכל – ללא שימוש.
אבל יום אחד התעוררו האחים, הסתכלו – דלת האורווה פתוחה ובפנים ריק. בחצר עוד עקבות של הסוסה והלאה העקבות נעלמים. התחילו לחפש את הסוסה. אחד הלך להרים, שני לעמקים, שלישי לאורך חוף הנהר.

חיפשו זמן רב. בערב חזרו בידיים ריקות.
"הנה אבדה לנו ירושת אבא" אמר הבכור.
"אבל לא" ענה השני "אבא עוד השאיר לנו שכל. ולשם מה השכל? כדי לחשוב."
"ומי שחושב גם יגיע למסקנה" אמר השלישי.
האחים שכבו לישון ולמחרת התחילו לחשוב. לא חשבו זמן רב. אמר האח הבכור:
"את הסוסה לקח אדם לא גבוה ולא נמוך. בעל גובה בינוני."
"אם בעל גובה בינוני" המשיך האח השני "אז הזקן שלו לא שחור ולא אדום, אלה בצבע קש יבש."
"אם זקנו בצבע קש" אמר האח הצעיר "סימן ששמו מוסה."
והאחים יצאו לחפש אדם בגובה בינוני, עם זקן זהבהב ושקוראים לו מוסה.
הם הלכו מכפר לכפר, הלכו בדרכים רבות, פגשו אנשים שונים, אבל לא מצאו אדם שיתאים לשלושת התנאים.

בסוף הגיעו לעיר גדולה. הלכו לכיכר השוק. סביב דוכנים גדולים וקטנים, לפני הדוכנים יושבים סוחרים. ופתאום שומעים שסוחר אחד קורא לסוחר שני:
בוא אלי, שכן מוסה. נשתה כוס קפה."
והאחרים רואים שברחבה הולך אדם בגובה בינוני, והזקן אצלו כמו קש אחרי דיש.
"הנה הוא!" אמרו האחים והלכו אחרי האיש בשם מוסה.
באו, השתחוו כמו שמקובל, שאלו על בריאות, ואחר כך אמר האח הבכור:
"תחזיר לנו את הסוסה, מוסה."
"איזו סוסה?" מוסה הרים גבות כמו מופתע.
"ירושת אבא שלנו" אמר האח השני.
"בלי הסוסה אנו לא יכולים לנהל את המשק" הסביר האח הצעיר.
אבל מוסה אמר שהוא לא מכיר את האחים ולא את אבא שלהם, ואת הסוסה מעולם לא ראה.
סביב התאספו סוחרים שכנים וקוראים:
"מוסה סוחר ישר!"
"יש לו סוסים משלו!"
"ואתכם בכלל איננו מכירים!"
אבל האחים עומדים על שלהם: "תחזיר לנו את הסוסה, מוסה."
הלך כל הקהל הזה לקאדי, למשפט.
הקאדי שמע את כולם ואחר כך הרבה זמן ליטף את זקנו ובסוף שאל את האחים:
"למה אתם חושבים שהסוסה שלכם אצל מוסה?"
"כך אנו חושבים" ענו האחים "שלושתנו חושבים כך."
הקאדי שוב ליטף את זקנו.
"אגיד לכם – בואו הערב אלי הביתה."
כולם סביב השתוממו, אבל התפזרו כל אחד לענייניו.
עם הכוכב הראשון בשמיים באו האחים לביתו של הקאדי. פגש אותם המשרת, השתחווה להם ואמר:
"בעל הבית יבוא תכף. ואתם בינתיים שבו לשולחן ואכלו.

האחים התחילו לאכול. הבכור נגס בלחמניית תירס ואמר:
"בעמק שבו גדל התירס הזה התקיים פעם קרב גדול."
והאח השני אמר: "הבשר הזה רך כל כך כאילו חזירה היניקה את הטלה."
והצעיר אמר "כך אתה חושב? אז אם את הטלה היניקה חזירה, אז הקאדי אינו בן של אבא שלו."
והקאדי ישב בחדר סמוך, שמע והתפלא. אחר כך שם לימון לכיס ימני של המעיל, ביצה לכיס שמאלי ויצא אל שלושת האחים.
"אני רואה שאתם אוהבים לפתור חידות" אמר
"אז תגידו – מה אצלי בכיס ימני?"
"מה שזה לא יהיה, זה עגול" אמר האח הבכור.
"אם עגול, אז צהוב" אמר השני.
"אם צהוב, אז זה לימון" הוסיף הצעיר.
"ובכיס השמאלי?" שאל הקאדי.
"מה שזה לא יהיה זה עגול" אמר שוב האח הבכור.
"אם עגול, סימן שלבן" אמר השני.
"לבן, זו ביצה" אמר הצעיר לסיום.
הקאדי נאנח, ליטף את זקנו ואמר לאחים לבוא למחרת לדוכן של מוסה.
כשרק האחים הלכו הקאדי התחיל בעצמו לפתור חידות. בהתחלה קרא אליו את האיש הזקן ביותר שבעיר ושאל אותו:
"אולי שמעת פעם על העמק שבו גדל התירס שלי?"
"שמעתי" ענה הזקן "כשהייתי עוד קטן סיפר סבא שלי שסבא שלו דיבר על מלחמה גדולה עם הטורקים בעמק הזה."
"כן, כן" אמר הקאדי ושחרר את הזקן.
אחר כך קרא לראש העובדים שלו.
"אמור לי, איך יתכן שטלה מהעדר שלי ינק חלב של חזירה. הרי אנו מוסלמים ולא מגדלים חזירים."
"רחם עלי, קאדי" התחנן האיש "פחדתי לספר לך מה קרה. כבשה אחת המליטה שני טלאים, אבל תוך שלושה ימים טלה אחד נעלם. חיפשנו אותו אבל לא מצאנו ועזבנו את החיפושים. והטלה

הגיע לעדר חזירים של השכן הנוצרי. עוד מעולם לא שמעתי על דבר כזה, אבל החזירה היניקה אותו יחד עם הקטנים שלה. בסתיו כשעדר החזירים חזר לדיר השכן ראה את הטלה והחזיר אותו. הטלה היה כל כך מפוטם שהחלטתי להגיש לך אותו לשולחן. אל תכעס עלי, בעל הבית, סיפרתי לך את כל האמת."
הקאדי לא כעס. מהורהר עמוקות ליטף את זקנו ואחר כך הלך לצד הנשי של הבית. השתחווה לאמו ושאל:
"אמרי לי אמא, מדוע קראתי אבא למי שלא היה אבא שלי? מי האבא שלי?"
האישה הזקנה פרצה בבכי.
"התאלמנתי בצעירותי. הייתי עוד צעירה ויפה. התחתנתי שנית ובעלי אמר 'למה ליצור לבטים בלב הילד? הבה ולא ידע אף פעם שאני לא אבא טבעי שלו. אגדל אותו כמו בן שלי.' ונסענו מהמקום שחיינו בו, כדי שאף אחד לא יגלה לך את האמת. איך נודע לך הדבר אחרי כל השנים האלה?"

הקאדי לא ענה דבר אלא השתחווה לאמו עוד יותר עמוק.
למחרת קהל רב התאסף ליד הדוכן של מוסה. הקאדי הביט על האחים, הביט על מוסה ואמר:
"לא רציתי להאמין שאדם מכובד כמוך, מוסה,

ייקח דבר לא שלו. והלילה נוכחתי שהאחים אומרים אמת. הסוסה נמצאת אצלך, מוסה?"
מוסה השפיל עיניים ואמר:
"מוטב להסמיק פעם אחד מאשר להחוויר מאה פעמים. הסוסה אצלי. אבל לא גנבתי אותה, כי

היא בעצמה באה אל החצר שלי. כנראה הם שכחו לסגור את דלת האורווה שלהם ללילה. הייתי צריך לגרש את הסוסה, אבל הסוסים שלי היו עמוסים בסחורה כבדה ואחד מהם התחיל לצלוע. הורדתי ממנו את הסחורה והעברתי על הסוסה שבאה וכך המשכתי. וכשבאו האחים התביישתי להודות. רק אינני יכול להבין איך הם ניחשו שהסוסה שלהם עומדת באורווה שלי."
"תכף תבין, כפי שאני בעצמי הבנתי" אמר הקאדי וציווה להביא קערה עם שומן כבש קפוא. הוא שפך לקערה מים מקנקן נחושת ארוך הצוואר והראה לכל הנוכחים.
"תראו, השומן נשאר בתחתית הקערה כפי שהיה. זה כמו שאנחנו כעת לא יכולים לדעת אמת. אבל עכשיו אעמיד את הקערה מעל האש. תעקבו בקפידה! ראיתם איך השומן מתחיל להמס וטיפה אחת כבר הגיעה עד פני המים? השכל של האחים האלה דומה לחום לוהט. הייתי מאוד רוצה שיהיו לי יועצים כאלה."

והקאדי פנה לאחים ושאל "אז אולי תבוא לשרת אצלי?"
"לא, קאדי" ענה האח הבכור "אין לך צורך ביועצים."
"אתה אדם חכם" אמר האח השני "ותדע ללכת בעקבות האמת עד הסוף."
"ולנו האדמה מחכה. וידיים שלנו מתגעגעות לעבודה" הוסיף האח הצעיר.
"שיהיה לפי דרככם" אמר הקאדי "ואתה, מוסה, תחזיר להם את הסוסה ותעמיס עליה גם את כל הסחורה שהובלת אתה."
וכל אלה שעמדו שם סביב נעו בראשים וליטפו את הזקנים לאות הסכמה.
האחים חזרו הביתה וחיו כמו קודם. כמו קודם רתמו את הסוסה למחרשה ולמשדדה ולעגלה. זרעו באביב ובסתיו אספו את היבול.
האם הזדמן להם להפעיל עוד פעם את השכל – אני לא יודע. שמעתי את הסיפור, מסרתי לכם אותו והיתר כבר לא מענייני.